

Θύμα ή επιζώσα;

Η ρητορική κατασκευή ταυτοτήτων στη συμβουλευτική για την
κακοποίηση γυναικών: Μία ανάλυση περίπτωσης

Κατερίνα Δρούγα, Μαρία Παπαθανασίου,
Αντρέας Τσονίδης

ΚΕΘΙ Θεσσαλονίκης, Μάιος 2001

Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας

Συγγρού 30

Θεσσαλονίκη 54 630

e-mail: thkethi@otenet.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	2
Εισαγωγή	3
I. Η παρούσα έρευνα	5
II. Μέθοδος	5
III. Ανάλυση	6
1. Καταλαμβάνοντας τη θέση του θύματος	6
2. Διεκδικώντας τη θέση της επιζώσας	9
IV. Συζήτηση	13
Βιβλιογραφία	17

Abstract

Traditionally, battered women have been viewed as victims, and only recently have they been assigned the role of survivor. Also, these roles have usually been seen as mutually exclusive and conflicting. In this paper we examine how such roles, far from being given and fixed, can be constructed discursively and rhetorically in talk in interaction, by analysing the transcripts of a counselling session with a woman who suffers physical abuse by her husband. We focus on the ways participants attend to the woman's dilemma of (not) leaving the relationship and how the identities of victim and/or survivor are made relevant to her and become meaningful within the interaction. By grounding our analysis on participants' own orientations we aim to show how the woman shifts positions from victim to survivor in a way that allows for flexible self-definitions according to what is at stake within the interaction, but also in the context of marital power relations.

Περίληψη

Παραδοσιακά, οι κακοποιημένες γυναίκες έχουν θεωρηθεί ως θύματα και μόνο πρόσφατα τους έχει αποδοθεί ο ρόλος της επιζώσας. Επίσης, αυτοί οι ρόλοι συνήθως έχουν θεωρηθεί ως αμοιβαία αποκλειόμενοι και συγκρουόμενοι. Στη μελέτη αυτή εξετάζουμε τον τρόπο που τέτοιοι ρόλοι, αντί να είναι δοσμένοι και άκαμπτοι, μπορούν να κατασκευαστούν μέσω του (δια)λόγου και ρητορικά στη διαδραστική επικοινωνία' η εξέταση αυτή βασίζεται στην ανάλυση του απομαγνητοφωνημένου κειμένου μιας συμβουλευτικής συνεδρίας με μία γυναίκα η οποία υφίσταται σωματική κακοποίηση από τον σύζυγό της. Εστιάζουμε στους τρόπους που και οι δύο συμμετέχοντες/ουσες τοποθετούνται απέναντι στο δίλημμα της γυναίκας του να (μην) φύγει από τη σχέση και πώς οι ταυτότητες του θύματος και/ή της επιζώσας αποκτούν νόημα γι' αυτήν μέσα στην αλληλεπίδραση. Βασίζοντας την ανάλυσή μας στους προσανατολισμούς των ίδιων των συμμετεχόντων/ουσών, στοχεύουμε να δείξουμε πώς η γυναίκα αλλάζει θέση από τη θέση του θύματος στη θέση της επιζώσας με έναν τρόπο που επιτρέπει ευέλικτους αυτοπροσδιορισμούς σύμφωνα με το τι διακυβεύεται μέσα στην αλληλεπίδραση, αλλά και στο πλαίσιο των συζυγικών σχέσεων δύναμης.

Εισαγωγή

Το ερώτημα γιατί μία γυναίκα που υφίσταται βία παραμένει στη σχέση κακοποίησης, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα στη βιβλιογραφία και έρευνα σχετικά με την κακοποίηση των γυναικών. Στη διερεύνηση του θέματος αυτού δύο θεωρητικές προσεγγίσεις κυριαρχούν. Η πρώτη εστιάζει στις ψυχολογικές επιπτώσεις της κακοποίησης οι οποίες προσδίδουν με τη σειρά τους χαρακτηριστικά θύματος στην κακοποιημένη γυναίκα (Walker & Browne, 1985). Πιο συγκεκριμένα, θεωρείται ότι η γυναίκα που έχει βιώσει συχνά επεισόδια έντονης βίας αναπτύσσει σε γνωστικό, συναισθηματικό και συμπεριφορικό επίπεδο μία αντίδραση μαθημένης αβοηθησίας, όπου εκτιμά ότι η κατάσταση δεν επιδέχεται αλλαγή και ότι η ίδια δεν έχει τη δυνατότητα ελέγχου της. Σταδιακά η γυναίκα αντιλαμβάνεται τον εαυτό της χωρίς δυνατότητες αντίδρασης και χωρίς επιλογές πέρα από αυτή της παθητικής αποδοχής της κατάστασης με στόχο την ελαχιστοποίηση του κινδύνου (Walker, 1993).

Επίσης, υποστηρίζεται ότι η συχνή έκθεση στη βία του συντρόφου προκαλεί μία σειρά από ψυχοσυναισθηματικές αντιδράσεις, όπως χαμηλή αυτοπεποίθηση, παθητική αντιμετώπιση, υψηλή εξάρτηση από το θύτη, άγχος και κατάθλιψη, κοινωνική απομόνωση, αυτοενοχοποίηση, συμμόρφωση προς το θύτη, στρεβλές αποδόσεις αιτίας, κατάχρηση ουσιών και έντονο στρες, που συνθέτουν το ψυχολογικό προφίλ μιας γυναίκας εξαιρετικά ευάλωτης και ανίσχυρης απέναντι στη βία (Browne & Herbert, 1997). Σύμφωνα λοιπόν με αυτή τη θεώρηση, η κακοποιημένη γυναίκα αδυνατεί να φύγει από τη σχέση κακοποίησης καθώς μέσω της έντονης θυματοποίησής της παγιδύεται στη δυναμική της βίας, εναποθέτοντας τις ελπίδες της για βελτίωση της κατάστασης στην προσδοκώμενη αλλαγή του συντρόφου της παρά στη δική της αντίδραση, η οποία παραμένει παθητική.

Η δεύτερη προσέγγιση αντιλαμβάνεται τη γυναίκα που υφίσταται κακοποίηση ως ένα άτομο το οποίο συνεκτιμά ρεαλιστικά τους κινδύνους που ενέχει για την ίδια και τα μέλη της οικογένειάς της η παραμονή ή η φυγή της από τη σχέση κακοποίησης ή από το σπίτι και αναπτύσσει τεχνικές επιβίωσης ώστε να προστατεύσει αυτήν και την οικογένειά της από τις επιπτώσεις της βίας (Gondolf & Fisher, 1988· Harway, 1993). Η θεωρητική αυτή προσέγγιση δίνει μεγαλύτερη έμφαση στους "εξωτερικούς" παράγοντες (οικονομικούς, κοινωνικούς, πολιτισμικούς, διαπροσωπικούς) οι οποίοι κρατούν τη γυναίκα περιορισμένη στη σχέση κακοποίησης (Gelles & Cornell, 1990). Μία σειρά από λόγους είναι πιθανό να αποθαρρύνουν ή να αποτρέπουν την κακοποιημένη γυναίκα από το να φύγει, όπως η ενδεχόμενη οικονομική της εξάρτηση από το σύζυγο ή σύντροφο, ο στιγματισμός που συχνά συνοδεύει τη φυγή από το σπίτι, ειδικά σε περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας, η ανησυχία για το μέλλον των παιδιών της όταν αυτή είναι μητέρα, η ενοχοποίηση για το ότι τα παιδιά θα χάσουν τον πατέρα τους, η δυσκολία στο να βρει εργασία, η έλλειψη υποστήριξης από το συγγενικό και κοντινό της περιβάλλον,

και το σημαντικότερο, ο φόβος για εκδίκηση και αντίποινα από τη μεριά του συντρόφου (Gelles & Cornell, 1990· Goodman & Greager-Fallon, 1995).

Οι κοινωνικοί αυτοί λόγοι συχνά μπορεί να συνοδεύονται από ανησυχίες που συνδέονται με την ψυχοσυναισθηματική κατάσταση της γυναίκας, όπως ο φόβος μπρος στη μοναξιά ή η χαμηλή αυτοπεποίθηση. Ωστόσο, μέσω της θεώρησης αυτής επιχειρείται μία αλλαγή εστίασης από τις ενδοψυχικές και συμπεριφορικές διεργασίες θυματοποίησης προς μία κατανόηση της αντίδρασης της γυναίκας στη βία μέσα στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο που αυτή συμβαίνει. Τονίζεται έτσι ο ρόλος της κακοποιημένης γυναίκας όχι ως παθητικής αποδέκτριας της βίας αλλά ως επιζώσας και ως κοινωνικού δράστη που προσπαθεί να προστατεύσει τον εαυτό της και τα αγαπημένα της πρόσωπα μέσα σε συνθήκες συχνά εχθρικές ή τουλάχιστον μη υποστηρικτικές προς το θύμα της βίας (Bowker, 1993). Όπως υποστηρίζουν οι Gelles και Cornell (1990) οι περισσότερες κακοποιημένες γυναίκες κάθε άλλο παρά παθητικά αντιδρούν, καταφεύγοντας συχνά στην αστυνομία, σε κοινωνικές υπηρεσίες, σε καταφύγια ή σε δικηγόρους. Ωστόσο, στις αντιδράσεις τους αυτές πολύ συχνά αντιμετωπίζουν πολλούς από τους αποτρεπτικούς παράγοντες που αναφέραμε προηγουμένως, γεγονός που συνήθως τις εμποδίζει να αποφασίσουν την τελική φυγή τους από τη σχέση.

Ένα στοιχείο που φαίνεται να έχει ιδιαίτερη σημασία είναι η διαπίστωση ότι η απόφαση για εγκατάλειψη ή όχι της σχέσης αποτελεί πολύ συχνά μια μακρά και περίπλοκη διαδικασία η οποία συνήθως δεν είναι γραμμική και σταθερή (Davies, Lyon & Monti-Catania, 1998). Επίσης, νεώτερες απόψεις αμφισβητούν ότι η επιλογή της παραμονής συνεπάγεται το ρόλο του θύματος και της φυγής το ρόλο της ενεργούς δράστη. Αντιμετωπίζεται έτσι ως επιζώσα όχι μόνο η γυναίκα που επιλέγει να φύγει αλλά και εκείνη η οποία μένει και προσπαθεί να αντιμετωπίσει τη βία με ένα πλήθος από διαφορετικές στρατηγικές, μερικές από τις οποίες έχει υποτεθεί ότι συνδέονται με το "ρόλο" του θύματος (Davies, Lyon & Monti-Catania, 1998). Όπως φαίνεται από την αντιπαράθεση των δύο θεωρητικών προσεγγίσεων συχνά χαρακτηριστικά του ενός "ρόλου" μπορεί να συνυπάρχουν με αυτά του αντίθετου. Πολύ εύστοχα οι Eisikovits και Buchbinter (2000) παρατηρούν ότι οι "ρόλοι" του θύματος και της επιζώσας δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται ως παγιωμένοι και δοσμένοι, ούτε ως κατ' ανάγκη ανταγωνιστικοί. Αντίθετα, τονίζουν, είναι χρησιμότερο να βλέπουμε τους ρόλους αυτούς διαδραστικά, μέσα στο πλαίσιο κοινωνικής διαντίδρασης όπου αποκτούν νόημα και όπου γίνονται αντικείμενο διαπραγμάτευσης από τα εμπλεκόμενα άτομα, ανάλογα με το τι διακυβεύεται κάθε φορά. Με αυτή την έννοια αποτελούν περισσότερο σχετικά εύπλαστες κοινωνικές κατασκευές τις οποίες η γυναίκα χρησιμοποιεί για να αυτοπροσδιοριστεί, παρά σαφώς προσδιορισμένους ρόλους που ενδύεται ανάλογα με την ψυχολογική ή κοινωνική της κατάσταση.

I. Η παρούσα έρευνα

Η ερευνητική εργασία που παρουσιάζουμε εδώ αποτελεί μέρος ενός μεγαλύτερου και σε εξέλιξη ερευνητικού έργου, που πραγματοποιείται στο Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ) Θεσσαλονίκης, με αντικείμενο τη διερεύνηση του λόγου κακοποιημένων γυναικών σχετικά με την ενδοοικογενειακή βία. Στη μελέτη αυτή εξετάζουμε πώς οι ταυτότητες του θύματος και της επιζώσας κατασκευάζονται ρητορικά μέσα στο λόγο μίας γυναίκας που υφίσταται συζυγική βία, κατά τη διάρκεια μιας συμβουλευτικής συνεδρίας. Επιχειρούμε να καταδείξουμε τους τρόπους με τους οποίους οι ταυτότητες αυτές επιτελούνται και επιτυγχάνονται μέσα στη "θεραπευτική" συνομιλία χωρίς να αποτελούν ήδη δοσμένους ρόλους για τη συμβουλευόμενη.

II. Μέθοδος

Ως υλικό της έρευνάς μας χρησιμοποιήσαμε την 20σέλιδη μεταγραφή μιας μαγνητοφωνημένης συμβουλευτικής συνεδρίας, η οποία επιλέχτηκε μεταξύ άλλων απομαγνητοφωνημένων συνεδριών ως πιο πλούσια σε ότι αφορά τη ρητορική διαπραγμάτευση του υπό εξέταση διλήμματος και των ταυτοτήτων του θύματος ή της επιζώσας. Η συνεδρία της οποίας αποσπάσματα παρουσιάζουμε εδώ είναι η δεύτερη και πραγματοποιήθηκε στο ΚΕΘΙ, με σύμβουλο τον τρίτο συγγραφέα της παρούσας μελέτης. Η Κατερίνα ζητώντας την παροχή ψυχολογικής συμβουλευτικής ανέφερε ως σημαντικότερο πρόβλημα την έντονη σωματική και ψυχολογική βία που επί σειρά ετών υφίσταται από το σύζυγό της. Η συμβουλευόμενη εμφανίζεται με ψευδώνυμο, ενώ κάποια στοιχεία παρουσιάζονται αλλοιωμένα ώστε να μην είναι δυνατή η αναγνώριση της. Η συμμετοχή της στην ερευνητική διαδικασία έγινε κατόπιν ενημέρωσης και συναίνεσής της.

Το υλικό αυτό αναλύθηκε με τη χρήση τεχνικών της ανάλυσης συνομιλίας και της ανάλυσης λόγου (Antaki, 1994· Potter & Wetherell, 1987· Wood & Kroger, 2000). Δεν είναι δυνατό λόγω χώρου να επιχειρήσουμε εδώ μία έστω συνοπτική παρουσίαση των μεθόδων αυτών. Πρέπει ωστόσο να τονίσουμε ότι το ενδιαφέρον μας επικεντρώνεται στην εξέταση του λόγου ως διαντίδραση και στη μέσω αυτού κατασκευή του παραπάνω διλήμματος, καθώς και στους τρόπους με τους οποίους οι ταυτότητες του θύματος ή της επιζώσας συγκροτούνται ώστε να αφορούν τη συμμετέχουσα. Με αυτή την έννοια, επιχειρούμε μια αναλυτική προσέγγιση η οποία είναι προσανατολισμένη προς τον και τη συμμετέχουσα ακολουθώντας τον τρόπο με τον οποίο οι ίδιοι νοηματοδοτούν τη συνομιλία τους, παρά στις δικές μας θεωρητικές - αναλυτικές κατασκευές. Επίσης κάνουμε συχνή χρήση της έννοιας της "θέσης υποκειμένου" (Davies & Harré, 1990), καθώς μας επιτρέπει μια πιο ευέλικτη, εναλλακτική εκδοχή έναντι αυτής του "ρόλου",

δίνοντας έμφαση στο τρόπο με τον οποίο οι ομιλητές δημιουργούν και διαπραγματεύονται θέσεις για τον εαυτό τους ή το/τη συνομιλητή/τρια τους καθώς αλληλεπιδρούν συνομιλιακά.

III. Ανάλυση

Στην ανάλυση που παρουσιάζουμε εδώ εστιάζουμε στον τρόπο με τον οποίο η Κατερίνα, στα αποσπάσματα που παραθέτουμε από τη συμβουλευτική συνομιλία, κατασκευάζει για τον εαυτό της δύο φαινομενικά αντίθετες θέσεις υποκειμένου, αυτές του θύματος και της επιζώσας της συζυγικής βίας. Οι θέσεις αυτές συγκροτούνται στη βάση του διλήμματος εάν θα μείνει ή θα φύγει από τη σχέση κακοποίησης, και με τρόπο που επιτρέπει την ομαλή, μέσα στο λόγο της, μετάβαση από τη μία θέση στην άλλη. Είναι ενδιαφέρον ότι ενώ σύμφωνα με τις προαναφερθείσες θεωρητικές προσεγγίσεις σε αυτό το δίλημμα, η επιλογή της φυγής θα ήταν αυτή που θα προσανατόλιζε σαφέστερα τη γυναίκα προς ένα ρόλο αντίστασης στη συζυγική βία, εδώ είναι η παραμονή που τελικά προσανατολίζει την Κατερίνα στη θέση της αντιστεκόμενης.

1. Καταλαμβάνοντας τη θέση του θύματος

Στο απόσπασμα αυτό παρακολουθούμε το σύμβουλο και την Κατερίνα, στην αρχή της συνεδρίας, καθώς από κοινού συγκροτούν την κατάσταση που αντιμετωπίζει η Κατερίνα ως δίλημμα και διατυπώνουν μια πρώτη εκδοχή του διλήμματος αυτού. Καθώς οι δύο συνομιλητές ξεδιπλώνουν το δίλημμα, ακούμε την Κατερίνα να τοποθετεί αρχικά τον εαυτό της ως μια γυναίκα η οποία γνωρίζει καλά ότι δεν θέλει με κανένα τρόπο τον άντρα της, κάτι που καθιστά σαφές από την αρχή της συνεδρίας. Η επίγνωση αυτή παρέχει στην Κατερίνα ένα σαφές έρεισμα (Goffman, 1981) για να υποστηρίξει την επιλογή της φυγής, κάτι που θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια ταυτότητα κοινωνικού δράστη και επιζώσας. Η δυνατότητα αυτή ωστόσο υποσκάπτεται από την άμεση αναφορά της Κατερίνας στην έλλειψη πόρων που θα στήριζαν μια τέτοια επιλογή και στη γενική αίσθηση φόβου απέναντι στη ζωή και το ενδεχόμενο της μοναξιάς, χαρακτηριστικά που προσιδιάζουν περισσότερο σε μια ταυτότητα θύματος. Με αυτήν την έννοια η Κατερίνα δηλώνει μέσα από το λόγο της, με τρόπο που θα προσπαθήσουμε να καταδείξουμε μέσα από την ανάλυση που ακολουθεί, έναν αρκετά σαφή προσανατολισμό στο να παραμείνει στη σχέση ως μία επιλογή που σε μεγάλο βαθμό της επιβάλλουν οι περιστάσεις, απέναντι στις οποίες δηλώνει μάλλον αδύναμη να αντιδράσει.

Απόσπασμα 1

Σ: Σύμβουλος, Κ: Κατερίνα

- 01 Σ: Αν κατάλαβα [καλά]
- 02 Κ: [Ναι, ναι]
- 03 Σ: ε:: συνοψίζεται σε δύο τρία πράγματα η προηγούμενη:
- 04 [κουβέντα, αν, αν προσπαθήσουμε να θυμηθούμε (ασαφές)]
- 05 Κ: [Α ναι, ναι, ναι, ε ναι βέβαια]
- 06 Σ: ότι:: μου 'χες πει ότι ε:: γι' αυτόν δεν νιώθεις τίποτα πια
- 07 Κ: [Τίποτα!]
- 08 Σ: [Ούτε] ερωτικά ούτε σεξουαλικά και λοιπά, ε::
- 09 Κ: Και με κανέναν άλλο τρόπο!
- 10 Σ: Και με κανέναν άλλο τρόπο
- 11 Κ: χα χα
- 12 Σ: Και παρόλ' αυτά είχες πει ότι σε ένα [βαθμό]
- 13 Κ: [Μμ]
- 14 Σ: το ότι υπάρχει αυτός ο άνθρωπος στο σπίτι,
- 15 σε ένα βαθμό σε βολεύει λες [(ασαφές)]
- 16 Κ: [Με βολεύει]
- 17 Σ: Λες πρέπει να πω ότι έχει και κάτι καλό, είναι κουβαλητής
- 18 Κ: Είναι κουβαλητής (ασαφές) από κει και πέρα τίποτ' άλλο
- 19 Σ: Από κει πέρα τίποτ' άλλο, ε::
- 20 Κ: Το μόνο που κάνει είναι να κουβαλάει.
- 21 Σ: Ωραία. Και αυτό το πράγμα σε έκανε: σ' έβαζε σ' ένα
- 22 δίλημμα, ας πούμε, λες τώρα εγώ τι να κάνω
- 23 Κ: Λέω πού να πάω
- 24 Σ: Πού να [πάω]
- 25 Κ: [Θα με] φάνε οι λύκοι έξω, [χα χα]
- 26 Σ: [Μμ μμ]
- 27 Κ: Ε πού να τρέχω εγώ τώρα, νοίκια [και (.)]
- 28 Σ: [Αυτό είναι] πάνω κάτω
- 29 αυτό που κουβεντιάζαμε την προηγούμενη
- 30 [φορά, ότι::]
- 31 Κ: [Ναι αυτό ακριβώς]
- 32 Σ: από τη μια μεριά είσαι ξεκάθαρη ότι αυτόν τον άνθρωπο
- 33 δεν θέλω πια
- 34 Κ: Δεν τον θέλω ούτε με σφαίρες
- 35 Σ: ούτε να τον [βλέπω]
- 36 Κ: [Με τίποτα] καθόλου
- 37 Σ: ε:: αλλά από την άλλη:: νιώθεις ανασφάλεια, λες πού θα πάω

- 38 Κ: Πού θα πάω, φοβάμαι, τη ζωή φοβάμαι
39 Σ: Μμ μμ
40 Κ: Δεν μπορώ μόνη μου να ζήσω, φοβάμαι (.) Έτσι νιώθω.

Η στιχομυθία αυτή αρχίζει με το σύμβουλο να επιχειρεί μια σύνοψη της προηγούμενης συμβουλευτικής συνεδρίας, τοποθετώντας έτσι τη συνομιλία στο πλαίσιο της συμβουλευτικής, καλώντας ταυτόχρονα την Κατερίνα να πάρει ενεργό μέρος σε αυτή. Ο σύμβουλος και η Κατερίνα προχωρούν στις γραμμές 06 έως 20 στη συνοπτική απόδοση της προηγούμενης συνεδρίας με τη μορφή μιας διλημματικής κατάστασης. Το δίλημμα τίθεται ως τέτοιο καταρχήν από το σύμβουλο, ενώ και οι δύο μαζί προχωρούν στην αποσαφήνιση του περιεχομένου του. Βάση του διλήμματος αποτελεί η αποστροφή που νιώθει η Κατερίνα για το σύζυγό της από τη μία και η "διαπίστωση" από την άλλη ότι είναι κουβαλητής και άρα βοηθά οικονομικά την Κατερίνα. Είναι σημαντικό ότι η αποστροφή της Κατερίνας προς το σύζυγό της θεμελιώνεται ρητορικά με μια σειρά από ακραίες διατυπώσεις (Pomerantz, 1987) ("τίποτα", "με κανένα άλλο τρόπο", "ούτε") που δεν αφήνουν περιθώρια αμφισβήτησης της στάσης της προς αυτόν. Επίσης, σημειώστε τη χρήση αντωνυμιών για την αναφορά στο σύζυγο ("αυτόν", "αυτός ο άνθρωπος"), αντί του "σύζυγος" ή "άντρας" για παράδειγμα, οι οποίες εμπεδώνουν έτσι μια αίσθηση πλήρους διάστασης μεταξύ αυτού και της Κατερίνας.

Αφού έχει ήδη θεμελιωθεί επαρκώς η αποστροφή αυτή, ο σύμβουλος περνά στη διατύπωση του δεύτερου στοιχείου που εμπεριέχει αυτή η κατάσταση. Το ότι πρόκειται για μια διλημματική κατάσταση σηματοδοτείται αρχικά από τη φράση "και παρόλ' αυτά" (σειρά 12), η οποία λειτουργεί ως δείκτης λόγου (Shiffrin, 1987) που δηλώνει ακριβώς ασυνέπεια ή ασυμφωνία. Η ασυμφωνία αυτή υποδηλώνεται επίσης με την σκιαγράφηση του συζύγου από το σύμβουλο ως κουβαλητή που σε ένα βαθμό ίσως "βολεύει" με την παρουσία του την Κατερίνα. Ωστόσο, η πρόταση αυτή διατυπώνεται με μία προσπάθεια μετριασμού από το σύμβουλο ("σε ένα βαθμό", "και *κάτι* καλό", σειρές 15 και 17), σε αντίθεση με τις προηγούμενες αλλά και μια σειρά από νέες ακραίες διατυπώσεις που προσφέρονται από την Κατερίνα ("από κει και πέρα τίποτε άλλο", "το μόνο που κάνει", σειρές 18 και 20), η οποία έτσι σπεύδει, αν και συμφωνεί με την διαπίστωση του συμβούλου, να επαναβεβαιώσει τη διάστασή της με το σύζυγο. Η υπόθεση ότι η παρουσία ενός συζύγου "κουβαλητή" ίσως να τη βολεύει θα μπορούσε να ενέχει αρνητικές συνδηλώσεις για το πρόσωπό της, καθώς θα ήταν δυνατό να σημαίνει ότι η παραμονή της στο σπίτι κρύβει ιδιοτελή κίνητρα. Ωστόσο, τυχόν τέτοιες συνδηλώσεις αποδυναμώνονται εφόσον η Κατερίνα, όπως θα δούμε, δεν παραιτείται εντελώς της δυνατότητας να φύγει.

Ο σύμβουλος κατόπιν δηλώνει με την ενδεικτική φράση "ωραία" (σ. 21) ότι τα στοιχεία του διλήμματος έχουν οριστεί ικανοποιητικά ώστε να προχωρήσει πλέον ανοικτά στην αναγνώριση και ονομασία αυτής της κατάστασης ως διλήμματος. Κατά το

σύμβουλο πρόκειται για ένα δίλημμα που επιβάλλεται στην Κατερίνα και το οποίο την αφήνει με το ερώτημα "τι να κάνω". Είναι σημαντικό ότι η Κατερίνα έρχεται να διορθώσει και να επαναδιατυπώσει το δίλημμα ως εξής: αντί του "δεν τον θέλω αλλά τι να κάνω αφού η παρουσία του ίσως και να με βολεύει", όπως έχει αποδοθεί από το σύμβουλο, η ίδια προχωράει στο "δεν τον θέλω αλλά πού να πάω". Με τον τρόπο αυτό η Κατερίνα υποδεικνύει τη φυγή από το σπίτι και τη συζυγική σχέση ως μια πιθανή λύση, ταυτόχρονα όμως η ίδια η ερώτηση ("πού να πάω") και η αναφορά της στα ενοίκια που θα πρέπει να πληρώνει, υπονομεύουν και καθιστούν εξαιρετικά προβληματική την επιλογή αυτή. Αυτό επιτυγχάνεται ακόμη περισσότερο με την ιδιωματική φράση "θα με φάνε οι λύκοι έξω" (σειρά 25), η οποία με ένα εξαιρετικά ακραίο τρόπο σκιαγραφεί την κατάσταση έξω από στο σπίτι ως περικλείουσα κινδύνους για την επιβίωση της Κατερίνας. Η ιδιωματική αυτή φράση συντελεί πρωτίστως στο να σηματοδοτήσει το κλείσιμο της συζήτησης στο σημείο αυτό (Drew & Holt, 1989) και να δηλώσει με σχετική σαφήνεια την προτίμηση της Κατερίνας προς τη μία επιλογή (να μείνει) και όχι την άλλη (Edwards, 1998).

Με βάση τη διόρθωση αυτή ο σύμβουλος παίρνει την πρωτοβουλία να διατυπώσει εκ νέου και με τη συναίνεση της Κατερίνας το δίλημμα στην τελική του όμως μορφή. Τονίζει πως είναι ξεκάθαρο ότι η Κατερίνα δεν θέλει το σύζυγό της, κάτι που η ίδια ενισχύει χρησιμοποιώντας μια ακόμη ιδιωματική φράση που δεν επιδέχεται περαιτέρω συζήτηση ("ούτε με σφαίρες" σειρά 34). Από την άλλη τονίζει το αίσθημα ανασφάλειας που της δημιουργεί το ενδεχόμενο της φυγής της. Η Κατερίνα κλείνει αυτή τη στιχομυθία προεκτείνοντας τη διατύπωση του συμβούλου περί ανασφάλειας, ώστε να περιλάβει μια γενική αίσθηση φόβου απέναντι στη ζωή καθώς και απέναντι στην προοπτική να μείνει μόνη της.

Συμπερασματικά, σε αυτό το απόσπασμα παρατηρούμε ότι η Κατερίνα παρουσιάζει με δική της πρωτοβουλία τη φυγή ως μια πιθανή απάντηση στο πρόβλημα της διάστασης με το σύζυγό της. Ωστόσο, σπεύδει η ίδια να αποδυναμώσει πλήρως το ενδεχόμενο αυτό και να καταστήσει σαφές πως λόγοι έξω από τον έλεγχό της, όπως η οικονομική και συναισθηματική ανασφάλεια, της επιβάλλουν την παραμονή της στο σπίτι. Με αυτή την έννοια δηλώνει στο απόσπασμα αυτό και ένα προσανατολισμό προς τη θέση του θύματος τόσο λόγω οικονομικών παραγόντων (ενοίκια) όσο και ψυχοσυναισθηματικών (φόβος και μοναξιά).

2. Διεκδικώντας τη θέση της επιζώσας

Στο δεύτερο απόσπασμα συναντούμε την Κατερίνα σε ένα σημείο όπου μόλις έχει περιγράψει στο σύμβουλο την κατάσταση την οποία αντιμετωπίζει στο σπίτι από το σύζυγο και τα παιδιά. Τονίζει συγκεκριμένα πως έχει χάσει τον έλεγχο του σπιτιού, ότι

κανείς εκεί μέσα δεν τη σέβεται, ενώ μάλιστα φτάνουν να τη διώχνουν από το ίδιο της το σπίτι. Ενώ η κατάσταση όπως περιγράφεται παραπέμπει σε έντονη θυματοποίηση, παρατηρούμε ωστόσο στο απόσπασμα που ακολουθεί μία σαφή επαναδιατύπωση του διλήμματος με τέτοιο τρόπο ώστε να παρέχει στην Κατερίνα την υποκειμενική θέση ενός ατόμου ενεργού δράστη και όχι θύματος των περιστάσεων. Η μετάβαση σε αυτή τη θέση επιτυγχάνεται αφού πρώτα έχει εμπεδωθεί επαρκώς στο κείμενο η δυσμενής θέση στην οποία οδηγείται η Κατερίνα λόγω του διωγμού της από το σπίτι. Όπως και στο προηγούμενο απόσπασμα έχουμε λοιπόν μία μετάβαση σε αντιτιθέμενες θέσεις, μόνο που εδώ η μετάβαση γίνεται από μια θέση θύματος σε αυτήν της επιζώσας.

Απόσπασμα 2

Σ: Σύμβουλος, Κ: Κατερίνα

- 01 Κ Κάπως έτσι είναι -όχι κάπως έτσι, έτσι είναι (.) Άστα να
 02 πάνε (.) Να σε μαγνητοφωνήσω μια φορά καμιά φασαρία
 03 μες το σπίτι; (.) Να δεις τι γίνεται, χαμό:ς (.) Αφού λέει φύγε
 04 θα γίνει έγκλημα (.) Θ' σ' σκοτώ:σω (.)
 05 Κι εγώ εκεί ((φυσάει καπνό))
 06 Σ Εκεί, τι εκεί;
 07 Κ Εκεί! Δε φεύγω.
 08 Σ Αχά!
 09 Κ Λέω δεν φεύγω! 'πο δω μέ:σα δεν θα με: -πετάξεις έξω του
 10 λέω συ! 'δω μέ:σα, χα χα χα, δεν πρόκειται να φύγω.
 11 Και τον εκβιάζω κι εγώ έτσι που μιλάω, ναι ((φυσάει καπνό))
 12 Σ Το κρατάω λίγο αυτό το τελευταίο. Οπότε (.) αυτό τι μου
 13 δείχνει, ότι ε:: υπάρχουν δύο πράγματα, απ' τη μια λες
 14 ε:: (.)
 15 Κ Απ' [τη μια λέω]
 16 Σ [Τι θα γίνει] θα φύγω
 17 Κ ναι κι απ' την άλλη του λέω δεν φεύγω.
 18 Σ Απ' την άλλη λες ότι δεν φεύγεις.
 [...]

 19 Κ Πώς; Εγώ ξέρεις γιατί του λεω δεν φεύγω, δε: φεύγω από
 20 δω μέσα γιατί εγώ εδώ μέσα του λεω δούλεψα! Σου δεν είσαι
 21 ο μά::γκας [να με] πετάξεις εμένα έξω
 22 Σ [Μμ]
 23 Κ εγώ από δω μέ:σα θα στάξεις για να φύγω

Η Κατερίνα αρχίζει αυτό το απόσπασμα παρουσιάζοντας την κατάσταση μέσα στο σπίτι ως ιδιαίτερα δυσάρεστη ("φασαρία", "χαμό:ς", σειρές 02-03), απελπιστική ("Άστα να

πάνε", σειρά 01-02) αλλά και επικίνδυνη για την ίδια ("Θα γίνει έγκλημα", "θ' σ' σκοτώσω", σειρά 04). Όπως μπορεί να φανεί μέσα στο κείμενο, φροντίζει η περιγραφή της να αποκτήσει αληθοφάνεια ώστε να μην προσφέρεται προς αμφισβήτηση. Η εγκυρότητα της αφήγησής της βασίζεται στην συγκρότηση αυτών που περιγράφει όχι ως απλές περιγραφές αλλά ως γεγονότα (Edwards & Potter, 1992), κάτι που επιτελείται με διάφορους τρόπους. Πρώτα, μέσω ενός επανορθωτικού μηχανισμού όπου αφού έχει πρώτα δώσει μια μετριάσμενη περιγραφή της κατάστασης, διορθώνει τη δήλωσή της παρουσιάζοντας μια απόλυτη εκδοχή ("Κάπως έτσι είναι -όχι κάπως έτσι, έτσι είναι"). Δεύτερο, προτείνοντας στο σύμβουλο να του μαγνητοφωνήσει μία φασαρία στο σπίτι. Η πρόταση αυτή λειτουργεί όχι ως κάτι που ενδέχεται να πραγματοποιηθεί, αλλά μάλλον ως μια έμμεση αναφορά στη μαγνητοφώνηση από το σύμβουλο αυτής της ίδιας της συμβουλευτικής συνεδρίας για ερευνητικούς σκοπούς. Μπορεί έτσι να εκληφθεί ως μία πρόσκληση προς το σύμβουλο να επεκτείνει την έρευνά του στο σπίτι της ώστε να τεκμηριώσει την αφήγησή της. Μάλιστα η πρόσκληση προς το σύμβουλο "ακούγεται" μέσα στο ίδιο το κείμενο ("να σε μαγνητοφωνήσω", "να δεις τι γίνεται" σ. 02-03). Η ρεαλιστικότητα των όσων ισχυρίζεται η Κατερίνα ενισχύεται επίσης με την αποστροφή στο λόγο της, μέσω της μετάβασης από τον πλάγιο στο ευθύ λόγο όταν περιγράφει τις απειλές που δέχεται από το σύζυγό της (σειρές 03-04), κάτι που κάνει περισσότερο ζωντανή την αφήγησή της (Edwards & Potter, 1992). καθώς επίσης και από τις πολλές παύσεις που δείχνουν να υποβοηθούν την απόδοση μιας αίσθησης προβληματισμού και προσωπικής εμπλοκής στο περιεχόμενο της αφήγησης (Riessman, 1992).

Όλα τα προηγούμενα δείχνουν να εμπεδώνουν μία αίσθηση αφόρητης κατάστασης, η οποία λογικά θα μπορούσε να οδηγήσει είτε σε περαιτέρω θυματοποίηση, είτε σε φυγή. Οι γραμμές αυτές ωστόσο κλείνουν με μία απρόσμενη στροφή στο λόγο της Κατερίνας, που αρχίζει με τη φράση "κι εγώ εκεί" (σειρά 05), με τρόπο που προσανατολίζει προς την παραμονή της στο σπίτι, όχι υπομένοντας τη βία αλλά αντιστεκόμενη σε αυτήν. Το ότι η φράση αυτή διαφέρει και δημιουργεί μία τομή στην αφήγησή της υποδηλώνεται και από την αντίδραση του συμβούλου, ο οποίος ξεχωρίζει αυτή τη φράση και ζητά από την Κατερίνα να του εξηγήσει τη σημασία της. Η Κατερίνα στις επόμενες σειρές παρουσιάζει για πρώτη φορά στη συνεδρία μία άλλη, νέα εκδοχή, που αλλάζει και τη μορφή του διλήμματος. Ενώ ως τώρα, όπως είδαμε και από το προηγούμενο απόσπασμα, είναι προσανατολισμένη προς το να παραμείνει στο σπίτι επικαλούμενη οικονομικές και συναισθηματικές ανασφάλειες, εδώ προσανατολίζεται προς την παραμονή της όχι ως μία επιβεβλημένη από τα πράγματα επιλογή, ελλείψει άλλων, αλλά ως μία πράξη αντίστασης και επαναπροσδιορισμού των σχέσεων δύναμης και εξουσίας μέσα στο ζευγάρι. Αυτή η στροφή προσανατολισμού επιτυγχάνεται στο κείμενο με πολλούς τρόπους. Καταρχάς με τη συγκεκριμένη χρήση του επιρρήματος "εκεί", η οποία έρχεται σε αντίθεση με προηγούμενη συχνή χρήση του στο κείμενο (που δεν αναλύεται εδώ), όπου υποδήλωνε αποστασιοποίηση από το σπίτι και μία αίσθηση έλλειψης

ελέγχου. Αντίθετα, εδώ η λέξη "εκεί", συνοδευόμενη από έμφαση στον επιτονισμό και ακολουθούμενη από τη φράση "δεν φεύγω" (σειρά 07), καταδειχνει επίμονη παρουσία και διεκδίκηση του ίδιου αυτού χώρου, του σπιτιού. Επιπλέον, η Κατερίνα υιοθετεί ένα διαφορετικό ύφος ομιλίας, χρησιμοποιώντας ενεργητική εκφώνηση (Edwards & Potter, 1992), δηλαδή ευθύ λόγο και αφήγηση σε πρώτο πρόσωπο, καθώς και συντμήσεις και έμφαση στον επιτονισμό των λέξεων ("πο δω μέ:σα", "δω μέ:σα ", "συ", σειρές 09-10), ρητορικά τεχνάσματα που συγκροτούν την αφήγησή της ως περιγραφή ενός ζωντανού διαλόγου στον οποίο έχει πρωταγωνιστικό ρόλο, κάτι που άλλωστε σηματοδοτείται και από τη συχνή χρήση του ρήματος "λέω" και "μιλάω". Τα ρητορικά και υφολογικά αυτά στοιχεία προσδίδουν επίσης μία δραματικότητα στην αφήγησή της που κρατά τον ακροατή καθηλωμένο σε αυτή (Riessman, 1992). Τρίτον, το ίδιο το περιεχόμενο της αφήγησής της μας προσανατολίζει να δούμε την ενεργό συμμετοχή της σε μία συγκρουσιακή κατάσταση: ενώ ο σύζυγός της τη διώχνει εκείνη αρνείται να φύγει και τον "εκβιάζει" έτσι που μιλάει. Τέλος, το μέρος αυτό του αποσπάσματος (σειρές 05-11) οριοθετείται σαφώς στην αρχή και το τέλος του από ένα μη λεκτικό στοιχείο, το έντονο φύσημα καπνού από το τσιγάρο που η Κατερίνα καπνίζει, μία ενέργεια που προσδίδει ένα στοιχείο αποφασιστικότητας στα λόγια της.

Ο σύμβουλος αντιλαμβάνεται το γύρισμα αυτό στην αφήγησή της και σπεύδει να το εισαγάγει σε ένα νέο δίλημμα. Είναι ενδιαφέρον ότι σε αυτή την προσπάθεια τον ακολουθεί αμέσως η Κατερίνα, η οποία μάλιστα παίρνει την πρωτοβουλία όχι μόνο να συμπληρώσει αλλά και να ολοκληρώσει την διατύπωση του διλήμματος στη σειρά 17. Το δίλημμα τώρα επαναδιατυπώνεται ως εξής: "Απ' τη μία λέω θα φύγω και απ' την άλλη του λέω δεν φεύγω" με σαφή όμως προσανατολισμό προς το να μείνει.

Ωστόσο, εφόσον η κατάσταση περικλείει ένα δίλημμα, η παραμονή της Κατερίνας χρειάζεται ακόμη να εξηγηθεί. Η Κατερίνα προβαίνει σε μία εξήγηση η οποία συνδέει την απόφασή της να παραμείνει με την (οικονομική ή άλλη) συνεισφορά της στο σπίτι, κάτι που έρχεται και σε αντιδιαστολή με την περιγραφή του άντρα της στο πρώτο απόσπασμα ως "κουβαλητή". Η εξήγηση αυτή, αν και προσφέρεται στο σύμβουλο, διατυπώνεται ωστόσο σαν να απευθύνεται προς το σύζυγο, σε μία ζωντανή συνομιλία μαζί του. Η αμεσότητα της αφήγησης που επιτυγχάνεται με τον τρόπο αυτό, καθώς και η έμφαση στον επιτονισμό, σε συνδυασμό με το συγκρουσιακό περιεχόμενο του διαλόγου αυτού [πολλαπλές άμεσες αναφορές στη διεκδίκηση της παρουσίας της στο σπίτι κυρίως με τη αλληπάλληλη χρήση της ρηματικής φράσης "δεν φεύγω", με υποκείμενο την ίδια, σε αντιπαράθεση με τη ρηματική φράση "να με πετάξεις έξω" όπου η Κατερίνα τοποθετείται σε θέση αντικειμένου (Edwards & Potter, 1992), καθώς και των τοπικών επιρρημάτων "εδώ μέσα" σε αντιδιαστολή με το επίρρημα "έξω"], συγκροτούν σαφώς το λόγο της ως λόγο αντίστασης και φέρνουν στο προσκήνιο τις σχέσεις εξουσίας μέσα στο ζευγάρι. Το στοιχείο της διαπραγμάτευσης στο πλαίσιο ενός παιχνιδιού δύναμης μεταξύ των δύο συζύγων καταδεικνύεται επίσης, πρώτον, από την

φράση "θα στάξεις για να φύγω" (σειρά 23), με σαφή αναφορά σε μια οικονομική συνδιαλλαγή όπου ο σύζυγος θα κληθεί να πληρώσει ακριβό αντίτιμο για να καταφέρει να διώξει την Κατερίνα. Και δεύτερον, με την ιδιαίτερη χρήση της λέξης "μάγκας": η Κατερίνα αρνείται στο σύζυγό της τη "μαγκιά" που θα έπρεπε να έχει για να τη διώξει, μια δήλωση που ακούγεται μέσα σε ένα πλαίσιο που βρίθεται από συνδηλώσεις "μαγκιάς", οι οποίες διατρέχουν όλο το απόσπασμα και πάνω στις οποίες άλλωστε κατασκευάζεται η εικόνα της Κατερίνας ως αποφασισμένης να διεκδικήσει την παρουσία της στο σπίτι. Με αυτή την έννοια η Κατερίνα γίνεται ίσως αυτό που αρνείται στον άντρα της, δηλαδή "μάγκας". Είναι ενδιαφέρον ότι η Κατερίνα διαμορφώνει "χαρακτηριστικά" επιζώσας, η οποία όχι μόνο ασκεί δεξιότητες επιβίωσης αλλά και αντιστέκεται σθεναρά στη βίαιη επιβολή της συζυγικής εξουσίας, αφού προηγουμένως έχει επαρκώς παρουσιάσει τη δεινή της θέση, ως θύματος, μέσα στη σχέση και το σπίτι. Επίσης, είναι εξίσου σημαντικό ότι η θέση της αυτή δεν την οδηγεί στη φυγή αλλά στην παραμονή της στο σπίτι. Με μία Φουκωϊκή χροιά, σύμφωνα με την οποία όπου υπάρχει εξουσία υπάρχει και αντίσταση, η Κατερίνα αρνείται στο σύζυγό της το δικαίωμα να τη διώξει από το σπίτι και μένει σε αυτό αντιστεκόμενη.

IV. Συζήτηση

Όπως ελπίζουμε φαίνεται από την ανάλυσή μας, οι "ρόλοι" που θεωρείται ότι μία κακοποιημένη γυναίκα λαμβάνει σε σχέση με την εμπειρία της συζυγικής βίας, καθώς και οι κατασκευές ταυτότητας που τις συνοδεύουν δεν είναι δοσμένοι. Στην περίπτωση που παρουσιάζουμε εδώ αποτελούν προϊόν επίμονης και αρκετά επιδέξιας διαπραγμάτευσης, όχι μόνο στη συνομιλία μεταξύ της Κατερίνας και του συμβούλου, αλλά και στο διάλογο που αναπαραγάγει η ίδια με τρίτους, δηλαδή το σύζυγό της ή τα παιδιά της. Οι θέσεις του θύματος και της επιζώσας κατασκευάζονται σταδιακά και μέσα από μικρές λεπτομέρειες στο λόγο των δύο συνομιλητών, όπου και γίνονται αντικείμενο διαπραγμάτευσης και επιχειρηματολόγησης. Η Κατερίνα τοποθετείται ως θύμα ή ως επιζώσα σε σχέση πάντα με τη διαπραγμάτευση του διλήμματος αν θα παραμείνει ή θα φύγει από τη σχέση κακοποίησης, κάτι που διατρέχει τα δύο αποσπάσματα καθώς και συνολικά τη συνεδρία.

Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το ότι η Κατερίνα, αν και σαφώς προσανατολισμένη προς μία θέση αντίστασης που της προσδίδει χαρακτηριστικά επιζώσας, φτάνει σε αυτήν έχοντας περάσει προηγουμένως από τη θέση του θύματος. Η Κατερίνα επιχειρώντας να εξηγήσει τον προσανατολισμό της προς το να παραμείνει στο σπίτι παρά τη βία, επικαλείται μια αίσθηση γενικευμένου φόβου. Η Hydén (1999) αναφέρεται στην αίσθηση αδιαφοροποίητου φόβου ως μία θεματική που διαφαίνεται στις περισσότερες αναφορές γυναικών που έχουν υποστεί κακοποίηση και βρίσκονται σε μία διεργασία

χωρισμού. Τονίζει ωστόσο ότι ο φόβος, πέρα από στοιχείο θυματοποίησης, αποτελεί και παράγοντα που ωθεί τη γυναίκα σε μία θέση αντίστασης, καθώς η ίδια μέσω του φόβου συνειδητοποιεί τι δεν θέλει από τη παρούσα εμπειρία της. Παρόμοια, η Κατερίνα φτάνει στη θέση της επιζώσας και της αντίστασης χρησιμοποιώντας το φόβο που επικαλείται, ώστε να παραμείνει και να διεκδικήσει τη θέση της στο σπίτι της. Ακόμη, σύμφωνα με την ανάλυση της Hydén (1999), ο χωρισμός και η εγκατάλειψη της σχέσης ενέχει τόσο ένα στοιχείο νίκης όσο και ήττας για τη γυναίκα καθώς οι κίνδυνοι αλλά και τα προσωπικά και κοινωνικά διακυβεύματα είναι ιδιαίτερα σημαντικά. Σε αυτό το πλαίσιο, φωτίζεται και νοηματοδοτείται ο προσανατολισμός της Κατερίνας να παραμείνει στο σπίτι ως δράση (και όχι παθητική αντίδραση) που ενδεχόμενα διεκδικεί στο πεδίο της συζυγικής σχέσης μία προσωπική νίκη. Το ενδεχόμενο αυτό έρχεται στο προσκήνιο και μέσω του παιχνιδιού δύναμης μέσα στο ζευγάρι. Η μετάβαση από τη θέση του θύματος σε αυτήν της επιζώσας συντελείται καθώς η Κατερίνα προσπαθεί να επανακτήσει το έλεγχο της σχέσης και της οικογένειάς της με το να "χάνει" τον έλεγχο του εαυτού της και να καταφεύγει σε λεκτική βία (Riessman, 1992· Eisikovits & Buchbinder, 2000), όπως υποδηλώνει με τη φράση της "τον εκβιάζω κι εγώ έτσι που μιλάω".

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η Κατερίνα δεν "είναι" τίποτε από τις δύο κατηγορίες, του θύματος και της επιζώσας, αν αυτές εννοούνται ως κλειστές και αμοιβαία αποκλειόμενες κατηγορίες. Μπορεί ωστόσο να κινείται μεταξύ των δύο, αναζητώντας συμβουλευτική υποστήριξη ως κακοποιημένη γυναίκα με χαρακτηριστικά θύματος, ή διεκδικώντας μία πρωταγωνιστική θέση στην διαπραγμάτευση της συζυγικής εξουσίας. Η θέση του θύματος μπορεί να λειτουργεί όπως λένε οι Eisikovits και Buchbinder (2000) ως ένας χώρος όπου η κακοποιημένη γυναίκα καταφεύγει για να ξαποστάσει, ώσπου να αναλάβει ξανά τη θέση της επιζώσας. Αυτή η διαπίστωση ωστόσο, δεν μας εμποδίζει, όπως λένε και οι ίδιοι συγγραφείς, να υιοθετούμε στην πολιτική ή συμβουλευτική προσέγγιση των κακοποιημένων γυναικών, ως κύρια μεταφορά αυτήν της επιζώσας, καθώς συνάδει σαφώς περισσότερο με τη διεργασία ενδυνάμωσης των γυναικών αυτών. Επιτρέπει ωστόσο στις γυναίκες αυτές τη δυνατότητα ενός έστω προσωρινού αυτοπροσδιορισμού ανάλογα με τις δυνατότητες που έχουν κάθε στιγμή να αντιμετωπίσουν τα πολλαπλά και σύνθετα διακυβεύματα που συνοδεύουν την αντίδρασή τους στην ενδοοικογενειακή βία (Eisikovits & Buchbinder, 2000).

Το δίλημμα λοιπόν που διατρέχει όλη τη συνεδρία για το αν θα μείνει ή αν θα φύγει, δεν είναι σε καμία περίπτωση αδιάφορο για την Κατερίνα. Αντίθετα, είναι ένα δίλημμα με σοβαρά διακυβεύματα για την ίδια. Επομένως πρόκειται για ένα ιδεολογικό δίλημμα, ή καλύτερα μια σειρά από ιδεολογικά διλήμματα (Billig κ.ά., 1988), με σοβαρές διακυβεύσεις για την κατασκευή και αναπάρσταση πολλαπλών και ιδιαίτερα σημαντικών προσωπικών και κοινωνικών ταυτοτήτων. Αφορά πρωτίστως, όπως δείχνει και η ανάλυσή μας, τη διαπραγμάτευση της θέσης της στις σχέσεις εξουσίας και δύναμης μέσα στο ζευγάρι. Ταυτόχρονα όμως αφορά την κατασκευή και προφύλαξη της

ταυτότητάς της ως καλή μητέρα, νοικοκυρά και σύζυγος, αλλά και ως καλή άνθρωπος γενικότερα. Με λίγα λόγια έχει να κάνει με την ανάγκη να παρουσιάσει και να διατηρήσει ένα καλό πρόσωπο απέναντι στο σύμβουλο καθώς διαπραγματεύεται τόσο σημαντικά ζητήματα (Edwards & Potter, 1992). Η επιλογή μας να εστιάσουμε στο δίλημμα το ίδιο και στη συνεπακόλουθη συγκρότηση των ταυτοτήτων του θύματος ή της επιζώσας και όχι τόσο στη ρητορική συγκρότηση της ταυτότητας μιας καλής ανθρώπου που της ασκείται άδικη βία, αφορά κυρίως στη σπουδαιότητα που αποκτά το δίλημμα αυτό σε αποφάσεις εξαιρετικά σημαντικές για τη ζωή και επιβίωση των γυναικών που έχουν υποστεί έντονη βία (Davies, Lyon & Monti-Catania, 1998· Gelles & Cornell, 1990). Δεν παραγνωρίζουμε ωστόσο ότι η μελέτη μας μπορεί να εμπλουτιστεί με την παράλληλη εξέταση των ταυτοτήτων αυτών όπως αυτές συγκροτούνται εντός αλλά και πέρα του διλήμματος παραμονής ή φυγής από τη βίαιη σχέση, στο υπόλοιπο κείμενο.

Επεξήγηση σύμβολων μεταγραφής

- [] Κείμενο μέσα σε αγκύλες υποδηλώνει επικάλυψη των ομιλητών/τριών
- (.) Παύση
- Η υπογράμμιση δείχνει έμφαση στον επιτονισμό
- Η παύλα υποδηλώνει απότομη διακοπή ή έναρξη του λόγου
- (ασαφές) Υλικό που δεν ακούγεται καθαρά
- : Οι άνω-κάτω τελείες υποδηλώνουν ηχητική προέκταση του προηγούμενου γράμματος
- (()) Οι διπλές παρενθέσεις περιλαμβάνουν πληροφορίες για μη λεκτικά στοιχεία της συνομιλίας
- [...] Τα αποσιωπητικά υποδηλώνουν κείμενο που έχει παραλειφθεί

Ευχαριστίες

Οι συγγραφείς θα ήθελαν να ευχαριστήσουν τη συμμετέχουσα για την συνεισφορά της στην παρούσα έρευνα, τις συναδέλφους τους στο ΚΕΘΙ, την οικογενειακή ψυχοθεραπεύτρια Σοφία Χατζηγελέκη για τις πολύ χρήσιμες ιδέες της, καθώς και τα μέλη της Ομάδας Ανάγνωσης DΨ.

Βιβλιογραφία

- Antaki, C. (1994). *Explaining and Arguing: The Social Organization of Accounts*. London: Sage.
- Billig, M., Condor, S., Edwards, D., Gane, M., Middleton, D. και Radley, A. (1988). *Ideological Dilemmas: A Social Psychology of Everyday Thinking*. London: Sage.
- Brown, K. και Herbert, M. (1997). *Preventing Family Violence*. Chichester: Wiley.
- Bowker, L.H. (1993). A battered woman's problems are social, not psychological. Στο R.J. Gelles και D.R. Loseke (Επ.), *Current Controversies on Family Violence*. London: Sage.
- Davies, B. και Harré, R. (1990). Positioning: The discursive production of selves. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 20, 43-63.
- Davies, J.M., Lyon, E. και Monti-Catania, D. (1998). *Safety Planning with Battered Women: Complex Lives/Difficult Choices*. London: Sage.
- Drew, P. και Holt, E. (1989). Complainable matters: The use of idiomatic expressions in making complaints. *Social Problems*, 35, 398-417.
- Edwards, D. (1998). The relevant thing about her: Social identity categories in use. Στο C. Antaki και S. Widdicombe (Επ.), *Identities in Talk*. London: Sage.
- Edwards, D. και Potter, J. (1992). *Discursive Psychology*. London: Sage.
- Eisikovits, Z. και Buchbinder, E. (2000). *Locked in a Violent Embrace: Understanding and Intervening in Domestic Violence*. London: Sage.
- Gelles, R.J. και Cornell, C.P. (1990). *Intimate Violence in Families. Second Edition*. London: Sage.
- Goffman, E. (1981). *Forms of Talk*. Oxford, UK: Blackwell.
- Gondolf, E.W. και Fisher, E.R. (1988). *Battered Women as Survivors: An Alternative to Treating Learned Helplessness*. Lexington, MA: Lexington Books.
- Goodman, M.S. και Greager-Fallon, B. (1995). *Pattern Changing for Abused Women*. London: Sage.
- Harway, M. (1993). Battered women: Characteristics and causes. Στο M. Hansen και M. Harway (Επ.), *Battering and Family Therapy: A Feminist Perspective*. London: Sage.
- Hydén, M. (1999). The world of the fearful: Battered women's narratives of leaving abusive husbands. *Feminism & Psychology*, 9, 449-469.
- Pomerantz, A. (1986). Extreme case formulations: A new way of legitimating claims. *Human Studies*, 9, 219-230.
- Potter, J. και Wetherell, M. (1987). *Discourse and Social Psychology: Beyond Attitudes and Behaviour*. London: Sage.
- Riessman, C.K. (1992). Making sense of marital violence: One woman's narrative. Στο G.C. Rosenwald και R.L. Ocborg (Επ.), *Storied Lives: The Cultural Politics of Self-understanding*. New-Haven, CT: Yale University Press.

- Schiffrin, D. (1987). *Discourse Markers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Walker, L.E.A. και Browne, A. (1985). Gender and victimization by intimates. *Journal of Personality*, 53, 179-195.
- Walker, L.E.A. (1993). The battered woman syndrome. Στο R.J. Gelles και D.R. Loseke (Επ.), *Current Controversies on Family Violence*. London: Sage.
- Wood, L. A. και Kroger, R. O. (2000). *Doing Discourse Analysis: Methods for Studying Action in Talk and Text*. London: Sage.